

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

І. О. ПІНЧУК, кандидат економічних наук
(ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки та торгівлі»);
О. О. ЮРЕНКО, учень 10-М класу
(Полтавська гімназія II–III ступеня № 6)

Анотація. Представлена класифікація видів міграції та трудової міграції, систематизовані наслідки трудової еміграції. Здійснена кількісна оцінка втрат економічного потенціалу України від трудової еміграції на основі аналізу статистичної звітності офіційних посередницьких структур із працевлаштування працівників за кордон і експертних оцінок фахівців провідних національних і міжнародних організацій. Втрата економіки України від трудової еміграції порівняна із економічною вигодою від неї.

Ключові слова: економічний потенціал країни, трудовий потенціал країни, трудова еміграція, втрата економічного потенціалу країни від трудової еміграції.

Стрімкий перехід сучасних світогосподарських інтеграційних процесів у фазу глобалізації посилює та ускладнює вплив зовнішнього середовища на національні економічні системи, ставлячи під загрозу забезпечення їх стійкості, стабільності розвитку та повноцінної реалізації економічного потенціалу. Одним із вагомих чинників такого впливу є світові міграційні процеси, участь у яких неодмінно позначається на економічному становищі країн. Актуальність теми цього дослідження визначається зростанням обсягів міжнародної міграції (понад 3 % населення планети проживає за межами країн свого походження, з них понад 65 млн осіб – мігранти), вражаючими масштабами участі України у глобальних міграційних процесах (5-те місце за кількістю емігрантів; понад 6,5 млн українців навчаються та працюють за кордоном), а також зменшенням її економічного потенціалу, зокрема, наявністю гострих проблем відтворення вітчизняного трудового потенціалу.

Розвиток і проблеми світових міграційних процесів розглядаються у працях М. В. Асіаса, Дж. Саймона, Дж. Е. Смарта, Р. Сталкера, В. Хьюго, О. Тоффлера та ін. Фундаментальні системні дослідження з проблеми міграцій населення наведені у працях таких вітчизня-

них науковців, як Т. Заславська, С. Пирожков, О. Малиновська, О. Хомра, О. Позняк, Е. Лібанова, Й. Гілецький, А. Гайдуцький, Л. Аза а також молодих українських вчених О. Краузе, О. Ровенчак, І. Майданік, І. Лапшиної. Серед дослідників ближнього зарубіжжя дослідженням цих проблем займалися А. Сухов, С. Триванов, С. Бондирєв, Д. Колесов, А. Кіреєв. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури дає підстави стверджувати, що недостатньо вивченими є тенденції саме вітчизняних міграційних процесів і їх впливу на економічний потенціал України.

Метою цієї наукової статті є з'ясування впливу трудової еміграції на економічний потенціал України. Відповідно до означеної мети були поставлені і виконані такі завдання: висвітлити та систематизувати різновиди трудової еміграції населення та її наслідки, охарактеризувати кількісний і якісний аспект трудової еміграції з України, здійснити розрахунок втрат вітчизняної економіки від трудової еміграції.

Зміст категорії «економічний потенціал країни» розкривають за допомогою конкретних характеристик його складових елементів, серед яких: виробничий потенціал, природно-ресурсний, фінансовий, науковий, техніко-

технологічний, інформаційний, експортний, трудовий. Трудовий потенціал країни характеризується кількістю і якістю робочої сили з урахуванням можливості їх збільшення при поточному рівні розвитку науки і техніки. Параметрами, що описують стан трудового потенціалу країни є: чисельність населення, природний його приріст (скорочення), тривалість життя, охоплення середньою освітою, охоплення вищою освітою, середньомісячна заробітна плата, середня тривалість навчання та ін. Оскільки трудова еміграція пов'язана із виїздом працездатного населення за межі країни, то саме через зміни кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу суспільства, зокрема вплив на професійну структуру працездатного населення, його статевовіковий склад, вона впливає на економічний потенціал країни загалом. Особливо гострими проблемами відтворення вітчизняного трудового потенціалу є значне погіршення вікової структури населення: зокрема, 2012 р. порівняно з 1990 р. частка осіб до 14 років зменшилася на 7,2 % (і становила 14,4 % усього населення), від 15 до 64 років – зросла на 3,9 % (і

становила 70,4 %), вище 65 років – зросла на 3,3 % (і становила 15,2 %), що пов'язують як з від'ємним природним приростом населення, так і з активними процесами еміграції [7].

Дослідження існуючих в економічній літературі різновидів зовнішньої міграції (тобто переміщення населення між країнами) дозволило створити їх узагальнену класифікацію за 8 критеріями (табл. 1). При цьому економічною міграцією слід вважати перетин кордонів з метою придбання чи продажу товарів, інвестування та інших видів діяльності, що мають економічні цілі чи мотиви, а трудовою міграцією є міграція працездатних осіб на строк понад 1 рік з метою працевлаштування, щоб зрозуміти особливості трудової міграції, необхідно з'ясувати поняття «працездатний вік» і «працездатне населення». В Україні особами працездатного віку вважаються жінки віком 16–59 років, чоловіки – 16–64 років включно. До працездатних осіб відносять осіб, які здатні працювати і мають вік від 15–70 років, тобто особи як працездатного, так і підлітки або працюючі пенсіонери.

Таблиця 1

Класифікація зовнішньої міграції

№ з/п	Критерій	Різновиди
1	Напрямок	еміграція, імміграція, рееміграція, ре імміграція
2	Тривалість	тимчасова (довготермінова, короткотермінова, крокова, маятникова, циклічна, сезонна, ротаційна), постійна
3	Географія, в т. ч.: - дистанція	регіональна, міжрегіональна, внутріконтинентальна, міжконтинентальна
	- напрямок	схід – захід, північ – південь, захід – схід
	- населений пункт	село – село, село – місто, місто – село, місто – місто
4	Кількість учасників, в т. ч.: - країн-учасників	малочисельна, багаточисельна
	- мігрантів-учасників	індивідуальна, сімейна, групова
5	Рівень кваліфікації	висококваліфікована, низькокваліфікована
6	Спосіб організації	організована (державна, приватна, самостійна), неорганізована
7	Правовий статус мігранта-учасника	неврегульована, напіврегульована, врегульована
8	Причини – цілі	міграція членів сімей, релігійна, етнічна, екологічна, туристична, освітня, політична, економічна, трудова

Джерело: складено авторами на основі [1, 3, 6, 8, 9].

Узагальнення різновидів самої трудової міграції дозволило нам виокремити 3 основ-

ні критерії класифікації трудової міграції: 1) працевлаштованість за спеціальністю

(одержаною раніше або працевлаштування за спеціальністю, яка їй не відповідає); 2) професійно-кваліфікаційний рівень (некваліфіковані або низькокваліфіковані працівники, висококваліфіковані кадри, інтелігенція); 3) ступінь легальності в структурі трудової міграції (офіційна, неофіційна легальна, успішна нелегальна, злочинна нелегальна [3]).

Здійснена нами систематизація наслідків трудової еміграції, на відміну від чисельних варіантів переліку різної кількості таких наслідків, максимально узагальнює їх різноманітні варіанти у дві протилежні за наслідками впливу групи (табл. 2).

Аналіз таких наслідків показав, що, поперше, негативних наслідків від трудової емі-

Таблиця 2

Наслідки трудової еміграції для країни-донора робочої сили

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1) Зменшення безробіття власного населення	1) Втрата певної частини трудового потенціалу
2) Зростання рівня кваліфікації робітників	2) Зменшення ВВП
3) Взаємозбагачення культур	3) Дискваліфікація спеціалістів
4) Отримання від емігрантів інвестицій	4) Втрата висококваліфікованих спеціалістів
5) Підвищення платоспроможного попиту	5) Втрата національної самобутності
6) Стимулювання виробництва	6) Розпад сімей
7) Отримання міграційного капіталу	7) Відплив молоді
8) Стимулювання розвитку фінансово-банківського сектора	8) Зниження інтелектуального потенціалу
9) Сприяння формуванню середнього класу	9) Створення додаткової вартості в економіці інших держав
10) Формування: - досвіду сучасного господарювання, - ринкової свідомості, - цінностей та норм цивілізованого суспільства	10) «Соціальне сирітство» дітей при живих батьках-заробітчанах
	11) Зростання цін завдяки збільшенню грошової маси
	12) Дефіцит робочої сили у певних галузях
	13) Створення конкуренції вітчизняним
	14) Депопуляція населення країни
	15) Додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів

Джерело: розроблено авторами на основі [1, 6, 9, 11].

грації для країни-донора робочої сили більше, ніж позитивних. По-друге, окремі позитивні наслідки від трудової еміграції стають «відчутними» для економіки вже у короткостроковому періоді й позитивно впливають на її кількісні макроекономічні параметри, тоді як негативні наслідки від трудової еміграції є більш глобальними: в довгостроковій перспективі навіть при відсутності зростаючої динаміки трудової еміграції вони можуть призвести до значних деформацій економічного потенціалу країни, зокрема трудового потенціалу як його складової.

Кількісний аналіз впливу трудової еміграції на економіку України суттєво ускладнений:

- 1) відсутністю єдиного державного органу з регулювання міграційних процесів;
- 2) недосконалою інформаційною базою;
- 3) хаотичністю розвитку міграційного законодавства;
- 4) перевищенням темпів зростання трудової міграції над швидкістю реакції на ці зміни органів державного регулювання міграційними процесами [11].

Дослідження основних способів оцінювання кількості трудових емігрантів з України показало, що серед таких джерел і методик у вітчизняній практиці зустрічаються такі:

- 1) офіційна статистична звітність, яку подають суб'єкти господарювання, що надають

послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордон (форма № 1-ТМ «Звіт про чисельність громадян України, які тимчасово працюють за кордоном», затверджена наказом Міністерства статистики України від 30.05.1996 р. № 163);

2) соціологічні моніторинги, вибіркові пілотні опитування, обстеження домогосподарств у межах досліджень трудової міграції, проведених повноважними державними органами (Державною службою статистики, Національною академією наук України, Центрами зайнятості, Українським центром соціальних реформ тощо);

3) експертні оцінки фахівців компетентних установ (МЗС України, Міністерства праці та соціальної політики, Державної служби статистики України, Інституту соціології НАН України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини тощо).

Для розрахунку втрат вітчизняної економіки від трудової еміграції пропонуємо розрахувати втрати ВВП, оскільки частина працездатного населення не бере участі у його

формуванні через виїзд за межі своєї країни. Обсяг цих втрат можна обчислити за формулою:

$$LGDP, m = \frac{GDP}{S_1} \cdot S_m,$$

де $LGDP, m$ – втрати ВВП від трудової еміграції;

GDP – валовий внутрішній продукт, вироблений за відповідний період;

S_1 – середня кількість зайнятого населення за відповідний період;

S_m – середня кількість трудових емігрантів за відповідний період [4].

На основі використання відповідних макроекономічних даних, а також даних про кількість трудових емігрантів (згідно з офіційною статистикою за формою № 1-ТМ і найбільш реальних експертних оцінок, які базуються на даних масштабних досліджень і підтверджують у результатах інших подібних досліджень), ми здійснили розрахунок втрати ВВП від трудової еміграції (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок втрат ВВП від трудової еміграції

Показник/рік	ВВП, тис. грн	Зайняте населення, тис. осіб	Середня кількість трудових емігрантів, тис. осіб	Втрати ВВП, тис. грн	Частка від ВВП, %
1	2	3	4	5 = (2)/(3) · (4)	6 = (5) : (2) · 100
2012	1408889000	20354,3	86,723*	6002814,2	0,43
2012	1408889000	20354,3	1200**	83061600	5,89
2012	1408889000	20354,3	3500***	242263000	17,19

Джерело: розроблено авторами на основі [4, 5, 10].

* – оцінка на основі форми № 1-ТМ;

** – оцінка Центру Східних досліджень (Польща);

*** – оцінка Міжнародної організації з міграції.

Так, втрати від трудової еміграції становлять від 83061,600 до 242263 млн грн, і якщо б ці особи були працевлаштовані на території України, то валовий внутрішній продукт міг бути від 5,89 до 17,19 % більшим.

Для порівняння вигод і витрат від трудової еміграції для економіки України були використані дані про суму грошових приватних переказів (табл. 4). Так, за оцінкою Національного банку України, у 2012 р. в Україну надійшло

близько 7,5 млрд дол. приватних переказів [2]. Але у Міжнародній організації міграції наголошують на тому, що в таких даних ідеться про перекази не тільки від трудових мігрантів, але й від представників діаспори та інших фізичних осіб, тому експерти МОМ оцінюють обсяги переказів від трудових мігрантів у суму близько 4,5 млрд дол. на рік [2].

Отже, у вартісному вимірі втрати української економіки від трудової еміграції від 2,3

Таблиця 4

Порівняння вигоди і втрати від трудової еміграції для України

Середня кількість трудових емігрантів, осіб	Втрати ВВП, млн грн	Сума грошових переказів від трудових емігрантів, млн дол.	Сума грошових переказів від трудових емігрантів, млн грн (1 дол. = 8 грн)	Частка грошових переказів від ВВП, %	Різниця між вигодами і втратами, млн грн	Різниця між втратами і вигодами, разів
1	2	3	4 = (3) · 8 грн	5 = (4) : ВВП · 100	6 = (4) – (2)	7 = (2) : (4)
86723	6002,814	4500	36000	2,55	36997,186	0,17
1200000	83061,600	4500	36000	2,55	-47061,600	2,30
3500000	242263,000	4500	36000	2,55	-206263,000	6,70

Джерело: складено авторами на основі [2, 4, 5, 10].

до 6,7 разів перевищують вигоди від неї, що з урахуванням дії її негативних наслідків у довгостроковій перспективі становить серйозну проблему, для розв'язання якої потрібно негайно підвищити ефективність державного управління процесами трудової міграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеев Е. Н. Теоретические аспекты исследования трудовой миграции [Електронний ресурс] / Е. Н. Авдеев. – Режим доступу: <http://geoeko.mrsu.ru/2008-2/pdf/6-Avdeev.pdf>. – Назва з екрана.
2. Гетьман С. Маленькі донори великої економіки [Електронний ресурс] / Гетьман С. // Економічна правда. – 2013. – 17 жовт. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/10/17/398768/http://www.epravda.com.ua/publications/2013/10/17/398768/>. – Назва з екрана.
3. Голубкова С. В. Проблеми міграційних процесів в Україні / С. В. Голубкова, Ю. В. Нефьодова // Бізнес та умови його розвитку: національні та міжнародні дискурси: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15–17 трав. 2013 р.: тези доп. – Донецьк: [ДонНУЕТ], 2013. – С. 167–169.
4. Звірид Н. В. Кількісні методи аналізу впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток регіону [Електронний ресурс] / Н. В. Звірид. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/su/2010_4/Zvirid%2048-52.pdf. – Назва з екрана.
5. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні [Електронний ресурс] / Міжнародна організація праці. – Будапешт: МОП, 2013. – 96 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/dop/12_13/zvit.zip. – Назва з екрана.
6. Коржик О. М. Трудова міграція в Україні: соціально-економічні аспекти та наслідки [Електронний ресурс] / О. М. Коржик. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvnvnu/istor/2007_1/3/3.pdf. – Назва з екрана.
7. Король І. В. Аналіз динаміки конкурентоспроможності національної економіки України / І. В. Король // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. молодих учених та аспір. – К.: КНЕУ, 2012. – № 29. – С. 25–31.
8. Куценко В. О. Детермінанти трудової міграції населення України [Електронний ресурс] / В. О. Куценко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvnudpsu/.../Kucenko_V_O.pdf. – Назва з екрана.
9. Дослідження ситуації у сфері трудової міграції: Україна [Електронний ресурс] / О. Малиновська, Т. Петрова, О. Позняк, С. Чехович. – К., 2005. – 56 с. – Режим доступу: http://www.ilo.org.ua/DocLib/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97/Migration%20Policy%20Study%20Final_2005.pdf. – Назва з екрана.
10. Польща обійшла Італію і Чехію за кількістю українських заробітчан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/577491-polscha-obiysla-italiyu-i-chehiyu-za-kilkistyukrajinskih-zarobitchan.html>. – Назва з екрана.

11. Романенко І. О. Механізм державного регулювання міграційного переміщення трудоактивного населення України / І. О. Романенко // Модернізація стратегій економічного розвитку

в умовах глобальної нестабільності : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 листоп. 2012 р.: тези доп. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 441–444.

И. А. Пинчук, кандидат экономических наук (ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»); **О. О. Юренко**, ученик 10-М класса (Полтавская гимназия II–III уровня № 6). **Влияние трудовой эмиграции на экономический потенциал Украины.**

Аннотация. Представлена классификация видов миграции и трудовой миграции, систематизированы последствия трудовой эмиграции. Осуществлена количественная оценка потери экономического потенциала Украины от трудовой эмиграции на основе анализа статистической отчетности официальных посредников по трудоустройству работников за границу и экспертных оценок специалистов ведущих национальных и международных организаций. Потеря экономики Украины от трудовой эмиграции была сравнена с экономической выгодой от нее.

Ключевые слова: экономический потенциал страны, трудовой потенциал страны, трудовая эмиграция, потеря экономического потенциала от трудовой эмиграции.

I. A. Pinchuk, Cand. Econ. Sci., associate professor (Higher educational establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economy and Trade»); **O. O. Yurenko**, a pupil of class 10-M (Poltava gymnasium № 6. Level II–III). **Impact of emigration on the economic potential of Ukraine.**

Summary. This article presents the classification of migration and labour migration, systematized effects of labour emigration. Quantification of loss to Ukraine's economic of labour emigration is based on the analysis of official statistical reporting intermediaries for the employment of workers abroad and peer reviews from major national and international organizations. The loss of Ukraine's economy from labour emigration compared with the economic benefits from it.

Keywords: potential of the economics, the employment potential of the country, labour emigration, loss of economic potential of labour emigration.